

PRIMORSKI GLAS

Izhaja 1., 11. in 21. v mesecu. Naročnina za SHS do 31. 12. 1928 Din 10.—.
Dalje: celoletno Din 60.—, polletno Din 30.—, četrtletno Din 15.—.
Za inozemstvo Din 80 — letno.

Uredništvo in uprava: Ljubljana, Šel nbu gova ulica štev. 7/II.
Telefon štev. 20-01. ♦ Račun poš ne hranil ice v jubljanu štev. 12.487.
Pos mezna številka Din 2—

Fašistovske zmage

Tudi ob nastopu fašistične vlade (28. okt. 1922) se oportunizem, kolikor ga je bilo med slovensko-hrvatskim življenjem v Primorju, še ni zavedal, da gre fašizem do skrajnosti tudi v naših narodnih zadevah. Celo na vodilnih mestih je vladalo prepričanje, da vrši svojo nezprosno akcijo le nad delavskim razredom, ki je največ trpel dotlej radi fašistovskih band. Tako si je mogoče razložiti, da se je izvršila slovanska poklonitev predstavnikom novega, fašistovskega režima kmalu po njegovi uvedbi.

A prav tako kmalu se je pokazalo, da je fašizem gibanje, ki je v popolnem nasprotju z liberalno metodo vladanja tudi tedaj, ko ima vso oblast v rokah. Če je liberalni režim, včasih naprednejši (Giulitti 1900!), včasih reakcionarnejši (Crispi 1893!), uporabljal politično umetnost popuščanja in vtesnjevanja svojih boščin, izhajajočih iz načel zmage meščanstva, je pa fašizem poznal tudi po letu 1922. le eno: brutalno silo. V početku je sicer izgledalo, da bo morda legaliziral vso dotedanjo, zakonom nasprotno nasilno svojo akcijo. A kmalu se je uvidelo, da je dosleden, to se pravi, da začenja odstranjati vse zakone, ki vsaj na papirju ovirajo njegova nasilja. Zajemljivo bi bilo očrtati vsaj v velikem, kako so si merodajni fašistovski parveniji, ki so prinesli v svojo mlado politično kariero s seboj večinoma — poleg zločinov — le absolutno nevednost glede vsega javnega gospodarskega življenja, predstavljali novi paradiž v Italiji. Pa za to ni tukaj prostora.

Prvi dokazi doslednosti fašistovske metode brezzakonja in nasilja so se pokazali l. 1923. v zapiranju vseh izrazitih nasprotnikov fašizma. Pa ne morda »Ideje« kot take! Ne! Kdor je nasprotoval fašistovskim podeželskim vodjem v njih osebnih kupcijah, večinoma nepoštenih, ali je bil kot obrtnik, trgovec in podobno ovira, da bi se apostel fašizma v slovanski zemlji zasedel gospodarsko, ta je moral v zapor. Tako je bil najenostavneje izločen kot tekmeč. Dvomljivi elementi, večinoma pustolovci in čisto izkrajni, niso imeli tanke vesti, ki so razvijali svoje načrte v imenu »domovine«. Kdor jim je bil nevaren, je moral s poti. In če ni zadoščala ječa, je pomagal dejanski napad, ki je ogrožal golo življenje.

V jeseni l. 1923. pa je fašizem objavil šolski zakon, ki je našim krajem pokazal jasno, da je odzvonilo vsakemu oportunizmu. Gentilijeva šolska reforma je določala, da se odstrani iz osnovnih šol naš jezik in sicer postopno, najprej v prvem šolskem letu in pozneje v naslednjih. Fašizem je torej napovedal boj do iztrebljenja vsemu, kar je bilo slovanskega.

Povedati je treba, da je bil ta boj sprejet tedaj na vsi črti. To se pravi, ves slovanski živelj v Primorju je nastopil

proti nasilju brez razlike strank. Oporčunisti so se poskrili v temo, tisk, ki je bil dotlej svoboden tudi po italij. zakonu (vsaj na papirju!), je prvič enodušno pričel ostro borbo proti 4. členu Gentilijeve šolske reforme. Ne prej in ne pozneje se ni glasila tako odločna beseda v vsem časopisju slovanskega Primorja.

Vendar je resnica, da te besede niso govorili oni, ki so imeli nalogo pisati liste. Sestavila se je bila posebna skupina, ki je spontano prevzela nalogo voditi borbo proti novemu težkemu nasilju.

Članki so se vrstili drug za drugim. »Učiteljski list« je objavil uvodnik »Ave, Caesar!«, v katerem se očita Italiji, da je vrgla raz obraz krinko ter nastopila kot nasilnik, ki mu ni nič več sveto in ki se vzpenja preko vsake morale. Članek je ponatisnila »Edinost«, ki je objavila po vrsti še več drugih, enako ostrih člankov, istočasno so pisali na isti način v Trstu »Delo«, »Istrska Riječ« in »Mali list«, v Gorici »Goriška straža«. Fašizem je takoj skočil kvišku. Močni oddelki policijskih agentov so napravili v uredništvih obširne preiskave in hoteli vedeti imena piscev. Niso jih zvedeli, zato so predali državnemu pravdništvu odgovorne urednike listov. Proces je bil v teku, pa takrat niti fašizmu samemu ni prav dišal. Zadeva je bila dokaj ne-hvaležna že sama na sebi, a tudi zakon ni predvideval takega kaznovanja, kakor bi ga fašisti želeli. Kakor so fašistovske tolpe v Primorju nekaznovano počenjale že davno prej težke stvari, vendar fašizmu ni bilo prijetno začeti procesa, ki bi pred vso javnostjo kazal italijansko »pravičnost« nasproti »drugorodcem«. Tedaj se je italijanska oblast še prav posebno bala ustvarjati v Primorju »mučenike«. Tudi bi morali nastopiti proti vsem strankam, ne izvzemši komunistične, zato je fašizem raje ubral drugo pot. Goriški prefekt (v Vidmu) je izdal famozni ferman, da morajo biti slovanski listi pisani dvojezično. »Goriška straža« ga je objavila z debelim črnim robom. Ukrep je bil ne le protizakonit, ampak tudi smešen. Vendar se je tržaški prefekt ustrašil, da bi njega ne smatrali premalo patriotičnega ter je izdal sličen ferman tudi za Trst. Tudi »Edinost« je izšla dvojezično in so jo Italijani sami pridno kupovali iz radovednosti o fašistovski modrosti. Takoj pa se je pokazalo, da se uradni ukrep ne bo mogel vzdržati že radi tega, ker je bil polovičarski. »Fascisticamente« bi bilo treba slovansko časopisje sploh zatreti, ker fašizem le tako razume narodno vprašanje. A tega Mussolini ni mogel storiti. Odredil je nasprotno, razveljavil je ferman za Gorico in Trst. Tako je fašizem doživel v tej stvari občutno blažmo. Pač pa je počel pripravljati zakon o tisku, s katerim je hotel tudi gmotno zatreti vsakršno svobodno besedo. Ustvaril ni z zakonom nič drugega kot

videz nekake upravičenosti postopanja proti nezaželenemu tisku. Tiskovni zakon je spet pokazal fašistovsko, junaško doslednost, ker je uvedel spet polovičarske mere, kjer je zasledoval čisto jasne cilje, ugonobiti ves nefašistovski tisk.

Tako je živel slovanski tisk do teh zadnjih tednov — živel, kakor jetnik v temni celici. Zdaj padajo zadnji listi naše javne tiskane besede v Primorju. Mi ne obžalujemo tega. Obžalujemo pa, da ni silna politična modrost fašizma že prej uničila našega tiska in sicer tedaj, ko je moral pisati, kar je ukazovala fašistovska pest. Sicer so fašistovski kristolovci že davno gospodarili po slovanski zemlji tako, kakor jim je bilo drago, ker se v listih ni smelo poročati o njih poneverbah, nasiljih in o podobnem. Tudi s tem si fašizem ni koristil, ker so njegovi veljaki toliko lažje s tatvinami in enakim kompromitirali italijansko ime. A z dopuščanjem tiskanja slovanskih časnikov je fašistovska politična uprava ovirala razvoj našega tisknega tiska. In to je škoda, ki nam je nikdar ne odtehta vse, kar se je objavljalo v Primorju z dovoljenjem fašistovskih vsemogotcev. Tega sicer fašizem, kratkoviden kakor je, ni želel, a je vendar dosegel Namesto s svobodno, odločno besedo, ki bi pospeševala borbo na življenje in smrt proti fašističnemu barbarstvu in izžemanju širokih slojev, se je naše ljudstvo krmilo z brezkrvno, vodenno hrano. Namesto odpora proti satrapskemu sistemu se je pridigala potrpeljivost in pokornost fašistovskemu »zakonu«. Hvala Bogu, da je danes temu že konec. Storili so ga dalekovidni fašisti in prav je, čim bolj bo fašizem davil našo besedo, tem nagleje se bo razširil ilegalni tisk. Tem globlje se bo zajejal v korenine fašistovske moči, globlje kot vse, kar je fašizem preganjal z neumno besnostjo steklih ljudi. Fašizem je s svojim postopanjem uničil zadnje ostanke oportunizma in prav gotovo ne v škodo našega preizkušaneja rodu.

O gospodarskem razsulu f ši ma

V prvih dveh člankih o gospodarskem položaju fašistične Italije smo ugotovili, sledeč številkam uradnih poročil, kakšna je na sploh struktura italijanskega gospodarstva in v kakšnem položaju se to gospodarstvo sedaj nahaja. Zaradi posebnih pogojev svojega gospodarstva — o katerih bomo še govorili — je postal za Italijo notranji konsum največje važnosti. Ta notranji konsum se je pa prav zelo skrčil tudi zaradi previsokih cen. Treba bi bilo sedaj te cene znižati. V tem tiči velik problem. Neki fašistični list je bil napisal, da je vprašanje cen za fašizem najtežavnejše, da pa ga bo fašizem zmogel. Ko se je lira revalorizirala, so bile cene nekoliko znižane, to pa povsem nesorazmerno. Resnično in močno so se tedaj znižale samo plače.

Notranji konsum se je moral skrečiti. Ta posledica je bila in je logična.

Če bi sedaj hoteli notranji konsum zvišati, bi bilo pred vsem potrebno zvišati plače. Do tega pa v Italiji ne bo prišlo do tedaj, dokler delavstvo ne bo imelo možnosti, da si to pripori. Fašizem je v Italiji nastal baš zaradi tega, da dobe industrialci proste roke pri izkoriščanju delavstva. Zakaj?

Italijanski industrializem nima dovolj svojih surovin, tudi ne dovolj svojih kapitalov. Ne more torej vršiti kontrole ne nad surovinami ne nad kapitali, katerih kontrola je v rokah bogatega inostranstva. Dobiček italijanskih industrialcev je odvisen torej samo od tega, kako je plačano delo. To delo mora on izkoriščati, kolikor je največ mogoče in to pod fašizmom vrši. Vsa politika italijanskih industrialcev in veleagrarcev gre in mora iti za tem, da so plače kakor le mogoče nizke. Ta politika, ta logična tendenca industrializma in veleagrarcev je pa v organičnem nasprotju s politiko, ki hoče zvišati notranji konsum, brez katerega je obnovitev ital. gospodarstva nemogoča. Imamo torej dve nujni potrebi enega in istega gospodarstva, ki se med seboj izključujeta.

Nadalje bi moral fašizem omiliti davčni pritisk. To bi bilo mogoče doseči, če bi se znižali izdatki državne blagajne. Fašistični režim je notorično drag. Fašistični vladni aparat, ki ima nalogo, da obdrži nadzorstvo nad ogromnimi množicami italijanskega delavnega ljudstva, nad ogromnimi protifašističnimi množicami in nad narodnimi manjšinami Italije, je tako silno drag, da ga Italija ne bo mogla preveč dolgo časa vzdržati in je že sedaj ovira pri stremljenju za povečanje konsuma in za gospodarsko obnovo.

Italijanska industrija gre nasproti popolnemu razsulu zato, ker ne more razpečati svojih izdelkov niti doma, niti v inostranstvu. Fašizem, ki se je popolnoma izistovel z veleagrarci in industrialci, vrši na gospodarskem, na političnem in na socialnem polju docela reak-

cionarno ulogo. Zato ni v stanju, da bi izvršil obnovo italijanskega gospodarstva in ni v stanju, da bi to gospodarstvo rešil pred razsutom.

Fašistični aparat ni nobena malenkost. Orožništvo (karabinieri) se je pojačilo po številu in po sredstvih. Redarstvena oblast je število svojih uslužbencev postotila. Tajnih agentov, podkupljenih vohunov in konfidentov doma in v inostranstvu kar mrgoli. Tri do štiri stotisoč mož broječa fašistična milica, ki je opremljena z najdražjim orožjem in vsemi mogočimi napadalnimi sredstvi, tvori v Italiji skoro drugo armado. Poleg vsega tega in še mnogo vsega drugega, ki ni, da bi se tukaj naštevalo, so še redna armada, mornarica in letalstvo. Ves ta ogromni aparat se mora še vedno izpolnjevati, ker je število notranjih nasprotnikov vedno večje, ker gospodarske razmere povzročajo vedno večje nezadovoljstvo (ki more vsak čas izbruhniti) in zaradi zunanje politike fašizma, imperialistične politike, ki gre za tem, da bi italijanski ekonomiji priborila pokrajine, kjer se nahajajo surovine in italijanski industriji trge, kjer bi lahko plasirala svoje produkte.

Od kod denar za te drage reči? Ko je fašistična vlada zvišala vrednost lire na današnje kvoto, je nekatere davke odstranila in druge zmanjšala. S tem so se davki znižali za 5%. Pred revalorizacijo se je gibal vrednost lire napram angleškemu funtu skoro skozi dve leti na povprečni kvoti 125. Z revalorizacijo se je lira napram angleškemu funtu stabilizirala na kvoti 92, t. j. svojo vrednost je zvišala za 27%. Vsi, ki plačujejo davke, plačujejo danes zato vsaj 27% več, nego so plačevali prej. Ker je bilo oproščenega davka le za 5%, je znamenje, da se je davčni pritisk zvišal za celih 22%. Če upoštevamo ubožnost italijanskega gospodarstva, se nam fašistična davčna politika prikazuje v obliki gospodarskega roparja in nam obenem pove, kako drago plačuje italijansko ljudstvo tisto fašistično vlado, ki ga davi, ki ona mogoča vsak gospodarski prepoved in

ki s svojo imperialistično politiko pravljaja svojemu in drugim narodom vojne grozote. Zakaj fašizem ščuva in se pripravlja na vojno?

Naše prepričanje je, da bodo igrali gospodarski elementi v razvoju fašistične krize prvovrstno ulogo. Gospodarska kriza se ne bo ustavila, ker se ustaviti ne more. Gospodarska kriza more pospešiti vojno; more zrahljati še obstoječe socialne vezi; more povzročiti borbo med zastopniki različnih panog italijanskega gospodarstva; more v gotovem trenutku, povzročiti v fašističnih vrstah in v vrstah industrialcev in veleagrarcev strah in zmedo. Vse te možnosti se bodo pojačile, ko bo italijanska vlada morala plačati svojim inostranskim upnikom velike svote posojilnih obrokov in obresti. Posledice takih možnosti so nepregledne.

Ali imamo mi v svojem protifašističnem boju v evidenci vse mogoče posledice? Ali smo si na jasnem, da ni za nas vseeno, če se stvari razvijajo tako ali tako? Položaj gospodarstva Italije zasledujemo in opisujemo ne zato, da bi ga poznali, marveč zato, da opozorimo, kaj se iz takšnega gospodarstva lahko porodi, kakšne so lahko vse mogoče posledice in kako je naša dolžnost, da se pripravimo na vse možnosti, na vse posledice. To se pravi: Ko bo prišla ura, hočemo stopiti na prag bodočnosti v vseh ozirih pripravljeni.

To hočemo, to moramo.

A. T.

Naše srednje šole pod Italijo

Eden najvažnejših, pa tudi najtežjih problemov Jugoslovancev pod Italijo je dijaško vprašanje. Pred vojno smo imeli že lepo število srednjih šol: v Gorici, v Idriji, v Pazinu; vse šole so bile polne naše mladine. Seveda nam je Lah srednje šole hitro zatrl. Danes nimamo nobene več. Naša mladina študira v Trstu, v Gorici, v Pazinu, v Reki, v Tolmini itd. Povsod le laški pouk.

Fašistovski književni dihurji

Izgubil je že v pretežni večini slovenski periodični tisk Primorja, zaukazali so odstraniti slovenske dvojezične napise, že davno časa sem strogo kaznujejo onega, ki bi se upal nalepiti ne samo slovenski, ampak tudi dvojezični lepak. Nikjer ni več znaka v javnosti, da prebiva v Primorju slovenski rod. Vrgle so se zato fašistovske oblasti na slovenske družine, prodirajo v njihove domove, stanovanja ter iztikajo tam za slovenskim znakom, knjigo, podobo, zasebnim pisnom.

Redek je slovenski inteligent, kateremu niso odnesli iz knjižnice kupa knjig. Preiskujoči agentje in karabinieri so v ogromni večini nevešči, prav malo izobraženi ljudje. Še od laške literature poznajo le oni šund, ki se prodaja po postajah in prodajalnicah časopisov za par lir. Zato pa kar obstanejo pred nemškimi, slovenskimi, in drugimi knjigami. Ukaz je pleniti sumljivo čtivo. Kako naj pleni navadni marešjalo, ko pa ne razume niti naslova. Pleni zato na slepo, so deč po zunanji obliki knjige, nemškega gospodarskega pisca skup z Govekarjem, Jurčiča v družbi z dr. Gosarjevo knjigo. Vse knjige z naslovi, ki zvene kako v socialno, socializem, sociologijo. Tiho in mirno pa pusti le premnogokrat nervoz-

nemu gospodarju »Krvave poljane« in podobne knjige.

V valu nove ofenzive na slovenske časopise in z napadanjem Gayde na vse, kar je slovensko, so napadli kar na celi fronti slovensko knjigo. V Sv. Luciji in bližnjih vaseh so pričeli pobirati od sobote 24. novembra naprej letošnje knjige goriške Mohorjeve družbe. Napravili so nato preiskavo pri župn. Abramcu, mu zapečatili njegovo knjižnico in mu prepovedali vsako razpečevanje knjig. Prav tako so se spravili nad župnika Kodermaca v Volčah ter tolminskega kaplana. Šli so nato plenit Mohorjeve knjige, t. j. koledarje, po zakotnih gorskih bajtah Zalaza, Ravni, Čadrga in po drugih bližnjih tolminskih vaseh. V Šempasu so se spravili nad knjige »Goriške Matice« in je šempaski brigadir zaukazal ljudem, da morajo prinesiti do večera knjige, ako ne, jih zapre vse. V Sv. Luciji so pobrali karabinieri trgovcu Maregi 76 izvodov knjig G. Matice. Po hišah so tudi stikali za knjigami G. M. V Podkrajju pri Colu so pobirali Mohorjeve knjige. Po celi deželi ponujajo svoj ničvredni fašistovski stenski koledar za 15 L, ki faktično ni vreden niti 2 L. Gorje trgovcu, gostilničarju in sploh obrtniku, ki bi ne vzel koledarja. V Kanalu so pobrali karabinieri te dni zbornik Luči ter znano ljubavno povest Franceta Bevka »Vihar«.

Najhujši vihar je pa naperjen proti znani drobnji knjižici »Prvi koraki«. Že zlepa ni bilo tolikega preganjanja slovenske knjige kot »Prvi koraki«. Izhajala je v obliki priloge Edinosti ter je nato izšla kot drobna knjižica l. 1926. v založbi Edinosti na 46 straneh. Tekom dvoletnega svojega dosedanjega življenja je ni doletevalo drugo kot preganjanje in ovadbe karabinijerjev, plenitve in globljenja. Knjižica »Prvi koraki« je bila cenzurirana od tržaške kvesture ter potrjena od tržaškega državnega pravdnistva, morala bi biti torej kot kaka druga knjiga, toda oblasti so jo zrlle le z mrkim očesom. Prepovedati je niso mogle, ker je bila njena vsebina popolnoma nedolžna. Zato so hotele ovirati in preprečiti njeno razširjenje. V Ajdovščini in Podgradu se je vršila vrsta procesov proti trgovcem in razširjevalcem »Prvih korakov«. Bili so vsi oproščeni. Državno pravdnistvo je rekuriralo in vršile so se ponovne razprave pred goriškim tribunalom. In zopet so bili oproščeni obtoženci, ker je bila knjiga pač cenzurirana in se sme knjiga zato širiti. Oblasti so privlekly na dan 114 člen postave o javni varnosti, ki pravi, da se ne smejo širiti tiskovine v javnih lokalih brez posebne ga dovoljenja. Pričel se je nato pred sodnijami prepir, ali so obtoženci razdeljevali »Prve korake« na cesti, v go-

Veliko je trpljenje naših srednješolcev, preden se navadijo na sred. šolo. Ljudske šole ne dajo prav nobene podlage, saj se v šoli uče le risanja, malo laški in igračkanka z izrezki iz papirja, lepenke in ilovice... Ko pridejo v srednjo šolo (če niso preje obiskovali Ciril-Methodove šole v Trstu) padejo ne po lastni, ampak po krivdi izbornih laških učiteljev. Koliko morajo naši fantje pretrpeti v šoli od učencev in od profesorjev! Večno zbadanje, zabavljanje čez slovenski narod!

Posebno poglavje zaslužijo škofijski konvikti. Imamo v zasedenem ozemlju kar tri konvikte za srednješolce: v Gorici, v Kopru in v Reki. Ker silno primanjkuje v zasedenem ozemlju duhovnikov, si škofje prizadevajo, da v konviktih vzgoje naraščaj. V te konvikte sprejemajo dečke iz svojih škofij. Sedaj prevladujejo v vseh konviktih Italijani. Vzdržujejo se ti konvikti največ s podporo vernikov slovanske narodnosti, saj vemo dobro, da Lahi nočejo hoditi v cerkev in niti stotinke prispevati za cerkvene namene. Vsako leto napravijo naši župniki po farah zbirko v blagu (krompir, fižol itd.) za konvikte. Veliko se nabere. Jako žalostno je, da teh zbirk postanejo deležni v prvi vrsti laški dijaki. Kako težko dobi naš fant prosto mesto v semenišču! Še bolj žalosten pogled je pa po zavodih samih!

V Gorici ima dijaško semenišče sijajno palačo v ulici Dreossi. Palača od govarja vsem higijeničnim predpisom in dijaki so na splošno jako zadovoljni v zavodu. Hrana je obilna in izvrstna. Vzgoja pa — laška. Šola — laška, razven verouka, ki se uči v materinskem jeziku. Vendar je vodstvo zavoda v rokah sposobnih mož, ki gledajo na to, da dijaki delajo izpite tudi na državnih gimnazijah. Šola v zavodu je na višku. Vendar, kaj moramo pričakovati od mladeničev, vzgojenih v laškem duhu?

Drugi zavod je v Kopru, ki ga vodi znani Don Sirotich, ki pa ni Slovan, čeprav ima slovensko ime. Ta zavod je nameščen v slabem poslopju in nikakor ne odgovarja higijeničnim zahtevam. — Vodstvo čisto laško. Ubogi naši fantje

stilni ali kakem drugem javnem kraju. Obtoženci so dokazali nasprotje in bili zopet oproščeni. Oblast pa le še ni mirovala. Pritisnila je na sodnike, naj kaznujejo obtožence na 50 L globe, da bi ne mogli rekurirati. Pa so vseeno rekurirali na najvišje sodišče v Rim. Vse to se je vrislo v l. 1926. in 1927. Leto 1928. pa je prineslo še hujšo poostritev razmer proti »Prvim korakom«. Laške učiteljice so ponekod zvabile otroke, naj jim prinesejo »Prve korake« v šolo. Tam so nato jokajočim otrokom pobrale »Prve korake«. Zatem so starši preskrbeli otrokom nove »Prve korake«. Iste sodnije, ki so v letu 1926 in 1927 oproščale radi »Prvih korakov«, so dobile sedaj ukaz, da morajo na vsak način obsojati. Slavko Tuta iz Tolmina, pri katerem so dobili 30 izvodov »Prvih korakov«, je bil zato obsojen, ker je imel »Prve korake«. Samo zato. Draga Bajca je zadel konfinacijski odlok predvsem radi »Prvih korakov«. Vse karabinirske in finančne postaje, vsi politični tajniki, vse laško učiteljstvo, vse je naščuvano proti »Prvim korakom«. Ubogi »Prvi koraki«. Kmalu se bodo čuli zopet glasovi o trganju »Prvih korakov« iz otroških rok, o obsodbah pred sodnijami, o pretepavanju radi njih, odvzemanju trgovskih obrtnic radi »Prvih korakov« itd.

v Kopru! Koliko jih preslišijo, koliko grenkih morajo požretil Celo predstojniki zmerjajo naše fante s »ščavo«, »duro cranzo« itd. — Vzgoja je jako slaba. Neka medla vzgoja brez energije, brez samozvesti. Naši fantje so po naravi bolj odločni, zato so tam zaničevani, kot »uporni elementi«. Šola (interna gimnazija) ni sicer slaba, a hudo je to, da profesorji od naših fantov zahtevajo več kot od laških. Glede narodnostne vzgoje bi koprski konvikt lahko imenovali — poitalijančevalnico slovanskih dijakov. Celo govoriti ne sme slovanski dijak v materinem jeziku, če se zareče, ga zasmejujejo. Našim dijakom prebrskajo predale, če ne bi morda imeli kako — slovensko knjigo. Če bi pa dobili pri njem slovenski časopis ali slovensko knjigo, je dijak lahko — izključen. Slovenskega, oziroma hrvatskega pouka ni, niti v verouku. (Kako se to strinja s katoliško vero, č. g. predstojniki!) Ako pride slovenski ali hrvatski duhovnik svoje dijake obiskat, se takoj po odhodu obiska vrše preiskave in zasliševanja! — V zavodu je okoli sto dijakov, skoro polovico hrvatskih in slovenskih. Zato prav vljudno prosimo prevz. škofa, naj da zavodu tudi vsaj enega slovanskega predstojnika; vsaj verouk naj se uči v materinem jeziku, saj je to Kristusova zahteva!

Konvikt v Reki (pod vodstvom slovanskega odpadnika, škofa Saina — recte Šajnal!) ne zasluži, da ga omenimo. Dijak, ki se hitro ne poitaljanči, mora iti. Škof je zapodil bogoslovca — Slovence, ki je z dijakom — Slovencem — slovensko govoril. Ta zavod vpije v nebo za maščevanje in je živa krivica našemu rodu. V ta zavod nobenega našega fant!

Poleg teh zavodov imajo dečke v internatih za svoj naraščaj še razni frančiškani in kapucini. Ti so dobro spoznali, da morajo imeti naraščaj, ki bo več do mačemu jeziku. Vzgojajo pa svoj naraščaj v tako hipernacionalnem duhu, da neki fant, ki se je vrnil domov, ni več znal slovenski in se tudi ni hotel več učiti, češ, slovenski jezik je jezik hlapcev in dekel.

V takem žalostnem položaju so naši dijaki. Tudi, če bodo končali šolo, ne bodo pomenili za nas nobene pridobitve, ker bodo čisto laško vzgojeni in bodo narod odtujili jeziku in — veri. (V Krkavcih je neki tak patron za župnika. Doma je iz Brezovega brda, fara Hrušica v Istri. Pa ne zna slovenski! Piše pa slovenski tako, da je človeka sram. Zove se ta gospod Cesar Karol.) Zato zahtevamo od cerkvene oblasti, naj po cerkvenih zavodih vzgaja mladeniče po katoliških in ne fašistovskih načelih. Da bomo imeli duhovnike, ki bodo znali braniti krščansko moralo in materinski jezik! — Velika nesreča za naše dijake je razpust Dijaške Matice. Veliko dijakov je — brez podpore — moralo ostati doma. Žalostna nam majkal!

Konfinacija dr. Kralja

V preteklem tednu je bil v Gorici aretiran ravnatelj »Katoliške tiskarne« dr. Janko Kralj. Kakor so izjavili dr. Besednjaku in tovarišem, ki so intervenirali na prefekturi, je bil dr. Kralj aretiran na povelje iz Rima, ker bo odposlan v konfinacijo.

Pod fašistovskim jarmom

Nadaljne zaplembe slovenskih knjig

Dne 2. decembra so varnostne oblasti v Sežani zaplenile pri Pavlu Šelovinu zaboje knjig »Goriške Matice«, ki jih je prejel za sežanske naročnike. Zaplenili so knjige »Goriške Matice« in Goriške Mohorjeve družbe tudi po stanovanjih. Baje se pripravlja tudi hišna preiskava pri vseh župnikih sežanskega okraja. Kakor vse kaže, hočejo ovaditi celo porverjenike sodni oblasti. Pripomnimo samo, da so knjige pravilno bile predložene vsem oblastim, ki jih niso zaplenile. »Goriška Matica« in Goriška Mohorjeva družba pravilno obstojata in porverjeniki so pravilno pooblašteni za pobiranje naročnikov in porazdeljevanje knjig. — V sežanskem okraju vodi sedanja kampanjo neki Katalan, ki je že bil v službi ljubljanske policije in je bil ne vemo iz katerega vzroka odpuščen iz službe...

Znižanje kazni

Dne 3. decembra se je vršila pred prizivnim dvorom v Trstu razprava proti onim dijakom in kmetskim fantom, ki so bili radi slovanskega petja in radi raztrganja italijanske zastave v Škocijanu pri Divači obsojeni na nezaslišano hude kazni.

Prizivni dvor je uvidel krutost obsodbe ter je obsojencem znatno znižal njihovo kazen in sicer učitelju Grgiču od 1 leta 11 mesecev na 11 mesecev, dijakom Gvidonu Veselu, Milanu Čoku, Ljubu Čargu in zasebnemu uradniku Antonu Čachu od 17 mesecev na 8 in pol mesecev. Bratoma Cerkvenikom iz Motovura na 7 mesecev in Črgonji na 5 mesecev. Zadnji je bil tudi takoj izpuščen, ker je predsedel vso kazen. Brata Cerkvenika bosta še pred novim letom na prostem.

Slikar Albert Sirk, ki je že več let poučeval risanje na obrtni nadaljevalni šoli v Komnu, je bil pred dnevi odslovljen iz službe, ker je prejel fašistovski tajnik v Komnu ovadbo, da je Sirk prervraten element.

Goriško bogoslovje (za goriško, tržaško-kopersko, poreško-puljsko in reško škofijo skupaj) šteje letos 28 bogoslovcev. Med njimi je deset Italijanov. Kaj bo počelo 18 Slovencev za štiri škofije?

Zmago Krašna, učitelj in sodelavec pri bivšem poduredništvu »Eдинosti« v Gorici, je bil zaprt, češ da je bil v zvezi z umorom odpadnika in fašistovskega konfidenta Kogejja, ki ga je izvršil v noči od 21. do 22. avg. komunist Bregant v Gorici. Podivjana, amoralna fašistovska justica je bila zmožna obtožiti ga v istem času kot Orjuna naša in komunista. Da ni Krašna ne eno ne drugo, ni treba niti omenjati. Tudi Kogojja je poznal le v toliko, ker sta iz istega kraja doma. Toda krvavi tribunal je hotel po vsej sili, da bi Krašna priznal svojo »soudedežbo« pri umoru in še več: da bi za glavnega organizatorja tega umora označil urednika bivše »Goriške Straže« Leopolda Kemperla. Do tega so ga hoteli prisiliti potem, ko je bil Kemperle zaprt. Krašno so pretepali in ga mučili tako, kakor je bilo v navadi v najbolj temnem srednjem veku. Okrog 45 ljudi so zaprli brez vsakih dokazov radi Kogejvega umora. Doslej so jih izpustili kakšnih 15. Vse so strašno pretepali in jih še pretepajo. To kar se dogaja v goriških zaporih z našimi ljudmi, bi zahtevalo preiskave s strani mednarodne komisije Društva za zaščito človeških pravic.

Nettunske konvencije uravnavajo med drugim turistični promet v obmejnem ozemlju. Člani planinskih društev lahko dobe izkaznico, ki jim daje pravico prekoračiti mejo ter se muditi tri dni v prekomejnem gorovju. Člani laškega turističnega društva (Società Alpina Italiana) prejmejo s strani kvestur takšno izkaznico brez težave in celo člani neturističnih društev, n. pr. Dopolavoro. Ta in druga društva pozivljajo svoje članke javno v časnikih, naj vložijo prošnje za izkaznice. S kakšnim namenom bodo prihajali Lah preko meje, ni uganka. Slovincem izkaznic ne izdajajo, saj niti planinskih društev več nimajo. Tisto edino, ki obstaja v Gorici, pravi seveda zama, da bi mu laške oblasti dovoljevale ugodnost, ki je za člane laških, celo neturističnih društev sama ob sebi umevna.

Zapiranje slov. gostiln. Očetu častnikarja Kemperla, Simonu Kemperlu v Hudajužni, so zaprli gostilno, ker se je drznil poslati miličarskemu poveljniku iz Podbrda račun za ribe, ki si jih je ta brez vsakega dovoljenja naložil v njegovi vodi.

Mariji Golobovi za Križem nad Cerkljano so zaprli gostilno, ker so se fantje v njej sprli s pijanimi miličarji.

Kasarnalija. Glavno skrb posvečajo v zadnjem času gradbi poslopij za balilo, milico, orožnike. Komisija, ki vodi upravo tržaške pokrajine, se bo lotila gradnje karabinjerske vojašnice v Postojni. V Devinu je nakupila v isto svrhu poslopje bivše Legije šole za 105.000 L in je določila nadaljnjih 14.000 L za preureditev prostorov. Za novo vojašnico v Št. Petru na Krasu je določila 440.000 L. Plačuje ljudstvo.

Bovec. Podeštata in poročnika milice je strašno bodla v oči velika lipa sredi bovškega trga. Naročila sta obč. čuvaju, naj jo poseče. Morale so se oglasiti razne deputacije, da se je častitljivemu, »državi nevarnemu« drevesu ohranilo življenje.

Gorica. Bivšega železničarja Antona Zimica so 24. XI. aretirali, ker so našli pri njem nekaj smodnika. Zimic je avtoriziran pobiralec streliva. V zaporu postopajo proti njemu naravnost svinjsko.

Idrija. Italijanska učiteljica je kaznovana 12-letno hčerko rudarja Ivana Hrvata z globo 20 c, ker je sošolki nekaj zašepetala po slovensko. Ker je deklica pozabila na teh 20 c, jo je kaznovala na 50 c. Ko jih ni prinesla, jo je pretepla in poslala v kot klečat. Dekletce nima zdravih nog in jih je imelo po klečanju vse zatekle.

Koritnica pri Grahovem. Cestar Andrej Šorli je izgubil službo, ker se ni udeležil blagoslovitve 2 m dolgega fašistovskega mostička med Brdom in Grahovim. Do te izgube mu je pomagal znani fašist, zidar Janez Rejec, brat istotakšne propalice, Franca Rejca, ki je dobil te dni pošteno plačilo s kolom po glavi, ko je nekoga zasledoval.

Kozana. 20. XI. so napravili hišno preiskavo pri posestniku in trgovcu Ivanu Reji. Iskali so slovenskih knjig. Našli niso nič. Po preiskavi so zahtevali salame in vina.

Učitelj Albina Vončina so suspendirali za tri mesece, ker ni hotel nositi 28. okt. zastave v sprevodu.

Sv. Lucija. 12. XI. so fantje peli slovensko v gostilni. Orožniki so jih odpeljali v vojašnico, kjer so jim postregli s klobutami.

Smartno pri Kojskem. Dodatek k divjaštvom orožniške in fašistovske druhalu 19. nov.: Istega dne je stala 38-letna Marija Peršolja z dojenčkom v naročju pred lastno hišo. Eden izmed orožnikov jo je pritiral z udarci s kopitom puške na vaški trg k ostalim karabinijerjem. Ko se je za hip obotav-

ljala, jo je s kopitom podrl na tla z dojenčkom v naročju. Na trgu ji je zaukazal, naj sede na stopnice, z besedami: »Ostani tu. Če ubežiš in te ne dohitim, te dohiti moja puška.« Divjaštva nad mirnim ljudstvom v Brdih vodi obč. komisar in fašist. tajnik v Kojskem, istrski renegat Baiardi. Najhujši pretepač je orožniški brigadir v Kojskem, pravcati zverinski pretepači pa so karabinijeri Danielo, Cucinotti in Salazzo.

Trst. V prvih desetih mesecih tega leta se je rodilo v Trstu 2916 otrok, umrlo pa je 3020 oseb. Naravni zmanjšek znaša 104 duše. V tem času so se priselile 11.204 osebe, izselilo pa se jih je 11.238, za 34 več. Celotno število prebivalstva se je torej zmanjšalo za 138 oseb. V isti dobi preteklega leta se je število prebivalstva zmanjšalo za 553 oseb. (»Piccolo«.)

Volče. Fant Herman Hvala je srečal 26. okt. na cesti tolminskega brigadirja in dva orožnika. Brigadir ga ustavi in vpraša, kateri jezik govore v Volčah. Ko mu fant odgovori: »slovenski«, dvigne brigadir puško in ga udari s kopitom z vso silo v obraz, da se mu je vlila kri: »Da boš razumel, kakšen jezik govore tu!«

Dopisi

Idrija

»Novega ni tukaj nič, razen da smo pod to prekleto polento vsak dan bolj sužnji. Vsak dan čakamo in čim dalje težje pričakujemo vaše rešitve. Tu govore mnogo o tem, da so bile pri vas velike demonstracije samo za nas. Ne vem, koliko je na tem resnice, ker zvemo le iz redkih ust kakšno zanesljivo malenkost, slovenske liste in knjige pa so nam vse vzeli, tako da nimamo kaj čitati. Z vaše strani dobimo le redkokdaj kakšen pošten list. Vse to me tako boli, da ni mogoče popisati. Upam vedno, da prisije tudi sem solnce svobode.«

Op. ur.: Dobesedno iz pisma preprostega proletarca, le slovnicu smo malo popravili. Vsem v premislek, osebnemu tintenkuliju g. Mussolinija, V. Gaydi in drugim infamnim kreaturam, ki sleparijo svet o zadovoljnosti našega ljudstva s fašistovskim režimom, pa namesto vsake druge polemike pod nos. Takšnih izvlečkov iz vseh krajev zaslužnjene domovine bi lahko objavili na stotine.

Postojna. Zadnji podeštata Relli (prej Ivan Ražem) nam je vladal navzlic svojim izrednim zaslugam v boju proti Slovanstvu zelo kratko dobo. Odšel je, baje radi zasebnih zadev, v Koper. Na njegovo mesto je delegiran dr. Alfred Zannoni iz Trsta.

Trst

Kriza v tržaškem fašiju (gl. 2. št. »Prim. gl.«) še ni urejena. Pokrajinski tajnik Cobolli je sicer še pred nekoliko dnevi izjavil, da se mu je posrečilo zadevo urediti, toda še vedno se pojavljajo po mestu lepaki proti njemu. V vojašnici fašistovske milice v ulici Ferriera se je vršila preiskava, ki je spravila na dan baje velike množine skritega streliva. Konzulu del Moru očitajo, da se je prisleparil ogromne zneske; dajal si je nakazovati plačo za dvakrat toliko moštva, nego ga je v resnici imel. Zaprli so poleg njega celo vrsto fašistov »prve ure«, nekdanjih škvadristov, med njimi brata Marija in Tiberija Fortija, dalje konzula De Rossija. General tržaške milice Adolf Maroni je bil kazensko premeščen v Kalabrijo, na njegovo mesto je prišel Gino Grisoni. Krizo urejat je prišel član osrednjega direktorija Lare-

Marghinotti, ki je že odpotoval poročat Mussoliniju o svojih utisih. Zdi se, da bo do vso zadevo lepo brez nadaljnega hrupa potlačili spricho »slovanske nevarnosti«, ki jo naznanja Virginij Gayda v svojih člankih v Mussolinijevem glasilu »Giornale d'Italia«. Plačilo za svinjarstva, lopovščine, kravaje kupčije in vse mogoče delikte, ki jih uganja fašistovska gospoda med sabo, bo pa dalo tedaj zopet po slovanskih hrbtih...

Vrtojba. Ko so v začetku 1927. proglasili Gorico za glavno mesto nove Goriške pokrajine, so ji priključili nekatere mejne občine. To so si lahko dovolili, ker ni bilo nevarnosti, da bi prišli Slovenci do zastopstva v mestnem svetu — saj takšnega od ljudstva izvoljenega zastopstva sploh ni več. Sedaj je izšel ukaz, ki priključuje Gorico tudi našo občino. Gorica bo štela po novem okroglo 45.000 duš.

Sličice iz okupiranih krajev

»Piccola italiana.«

Sretnem na stari kraj sela malu Milicu. Bosa je i u utrcanom odijelu. Na grudima imade prikopčan znak »balile«. Upitam je: »Šta imadeš to, dušo, na prsima?« Ona mi odvrati: — »Ja sam piccola italiana«. — A tko ti je dao tu lepu stvarčicu — upitam je. — To mi je dala signorina i ja moram to nositi, jer ako ja ovo ne nosim, ona me jako, jako tuče — odgovori mi mala robinja.

Svinje u selu.

U naše selo doseli se M. P. Njegov sinčić Petar polazi II. raz. pučke škole. Jedne nedelje popodne prolazio je otac sa sinom po selu. Naš svijet razgovara svojim jezikom. To revoltira malog Petra pa upita oca: »Tata, kada se neće više čuti u našem selu govoriti ovim svinjskim jezikom?« Otac mu odvrati: »Kada budemo poklali sve ove svinje.« Svet šuti, stiše zubi i zgrče pesti.

Neka umre.

Obitelj Petra Pavlovića živi u velikoj bedi. Niotkud ništa. Njegov sin Ivan rado bi u svijet, da zasluži štogod za sebe i stare roditelje, da svi jednog dana ne umru od gladi. Ivan zatraži putne isprave. Ide — što no riječ — od Iruda do Pilata. Svudam u prave poteškoće, a do dokumenata ne može doći. Napokon se ojunaci i zatraži, da mu naведу uzrok zašto mu ne daju putnih isprava. Jedan naduveni činovničić mu otkreše: »Ne traži ništa od nas, jer ti ne ćemo pomoći. Ti moraš sa tvojima kod kuće krepiti!«

Čitajte!

Kdor je z drugo številko našega lista dobil poštne položnice in ni še poravnal naročnine, naj stori to nemudoma.

Kdor lista ne vrne, se bo smatral za naročnika.

Čitatelje in prijatelje prosimo naj nam pošljejo naslove Primorcev in drugih emigrantov, da jim lahko dostavimo list na ogled.

Izpremembo naslova naj vsak naročnik takoj javi upravi lista.

Dopisnikom in sotrudnikom

Cenjene dopisnike in sotrudnike opozarjamo na sledeča pravila:

1. Pišite kratko, jedrnato in resnično!
2. Pišite samo na eni strani in s črnilom! Na obeh straneh popisani papirji in s svinčnikom pisani dopisi romajo brez pardona v koš.
3. Pišite resno in samo o resnih vprašanjih in dogodkih!

Uredništvo.